अथनिघंटप्रारंभः श्रीगजाननप्रसंन्नोस्तुशुभंभवतु

०६
१

॥श्रीगणेशाय नमः॥ ॐ म्॥ गौः। ग्मा। ज्मा। क्ष्मा। क्षा। क्षमा। क्षोणी। क्षितिः। अवनिः।
उर्वी। पृथ्वी। मही। रिपः। अदितिः। इळा। निर्ऋतिः। भूः। भूमिः। पूषा। गातुः। गोत्रे
त्येकविंशतिः पृथिवीनामधेयानि॥१॥ हेम। चंद्रं। रुक्मं। अयः। हिरण्यं। पेशः।
कृशनं। लोहं। कनकं। कांचनं। भर्म। अमृतं। मरुत्। दत्रं। जातरूपमिति
पंचदश हिरण्यनामानि॥२॥ अंबरं। वियत्। व्योम। बर्हिः। धन्व। अंत
रिक्षं। आकाशं। आपः। पृथिवी। भूः। स्वयंभूः। अध्वा। पुष्करं। सगरः। स
मुद्रः। अध्वरमिति षोळशांतरिक्षनामानि॥३॥ स्वः। पृश्निः। नाकः। गौः।
विष्टप्। नभ इति षट् साधारणानि॥४॥ खेदयः। किरणाः। गावः। रश्म

यः। अभीशवः। दीधितयः। गभस्तयः। वनं। उस्राः। वसवः। मरीचिपाः। मयूखाः। स
प्त ऋषयः। साध्याः। सुपर्णा इति पंचदश रश्मिनामानि॥५॥ आताः। आशाः।
उपराः। आष्ठाः। काष्ठाः। व्योम। ककुभः। हरित इत्यष्टौ दिङ्नामानि॥६॥ श्यावी।
क्षपा। शर्वरी। अक्तुः। उर्म्या। राम्या। यम्या। दोषा। नक्ता। तमः। रजः। असिक्नी।
पयस्वती। तमस्वती। घृताची। शिरिणा। मोकी। शोकी। ऊधः। पयः। हिमा।
वस्वीति त्रयोविंशती रात्रिनामानि॥७॥ विभावरी। सूनरी। भास्वती। ओद
ती। चित्रामघा। अर्जुनी। वाजिनी। वाजिनीवती। सुम्नावरी। अहना। द्योतना।
श्वेत्या। अरुषी। सूनृता। सूनृतावती। सूनृतावरीति षोडशोषोनामानि॥८॥
वस्तोः। द्युः। भानुः। वासरं। स्वसराणि। घ्रंसः। घर्मः। घृणः। दिनं। दिवा। दिवे

घ० दिवे।द्यवि।द्यवीति द्वादशाहर्नामानि॥९॥अद्रिः।ग्रावा।गोत्रः।वलः।अश्नः।
पुरुभोजाः।वलिशानः।अश्मा।पर्वतः।गिरिः।व्रजः।चरुः।वराहः।शंब
रः।रौहिणः।रैवतः।फलिगः।उपरः।उपलः।चमसः।अहिः।अभ्रं।
बलाहकः।मेघः।दृतिः।ओदनः।वृषंधिः।वृत्रः।असुरः।कोशः।इति
त्रिंशन्मेघनामानि॥१०॥श्लोकः।धारा।इळा।गौः।गौरी।गांधर्वी।
गभीरा।गंभीरा।मंद्रा।मंद्राजनी।वाशी।वाणी।वाणीची।वाणः।प
विः।भारती।धमनिः।नाळीः।मेकिः।मेना।सूर्या।सरस्वती।निवि
त्।स्वाहा।वग्नुः।उपब्दिः।मायुः।काकुत्।जिह्वा।घोषः।स्वरः।श

ब्दः।स्वनः।ऋक्।होत्रा।गीः।गाथा।गणः।धेना।ग्नाः।विपा।नना।कशा।धिष
णा।नौः।अक्षरं।मही।अदितिः।शची।वाक्।अनुष्टुप्।धेनुः।वल्गुः।गल्दा।
सरः।सुपर्णी।बेकुरेति सप्तपंचाशद्वाङ्नामानि॥११॥अर्णः।क्षोदः।क्ष
द्म।नभः।अंभः।कबंधं।सलिलं।वाः।वनं।घृतं।मधु।पुरीषं।पिप्पलं।
क्षीरं।विषं।रेतः।कशः।जन्म।बृबूकं।बुसं।तुग्र्या।बर्बुरं।सुक्षेम।ध
रुणं।सुरा।अररिंदानि।ध्वस्मन्वत्।जामि।आयुधानि।क्षपः।अहिः।
अक्षरं।स्रोतः।तृप्तिः।रसः।उदकं।पयः।सरः।भेषजं।सहः।शवः।यहः।
ओजः।सुखं।क्षत्रं।आवयाः।शुभं।यादुः।भूतं।भुवनं।भविष्यत्।आपः।

२

महत्।व्योम।यशः।महः।सर्णीकं।स्वृतीकं।सतीनं।गहनं।गहनं।गभीरं।गं
भरं।ईं।अन्नं।हविः।सद्म।सदनं।ऋतं।योनिः।ऋतस्य योनिः।सत्यं।नीरं।र
यिः।सत्।पूर्णं।सर्वं।अक्षितं।बर्हिः।नाम।सर्पिः।अपः।पवित्रं।अमृतं।इंदुः।
हेम।स्वः।सर्गाः।शंबरं।अभ्वं।वपुः।अंबु।तोयं।तूयं।कृपीटं।शुक्रं।तेजः।
स्वधा।वारि।जलं।जलाषं।इदमित्येकशतमुदकनामानि।१२।अव
नयः।यव्याः।खाः।सीराः।स्रोत्याः।एन्यः।धुनयः।रुजानाः।वक्षणाः।खा
दोअर्णाः।रोधचक्राः।हरितः।सरितः।अग्रुवः।नभन्वः।वध्वः।हिरण्य
वर्णाः।रोहितः।सस्रुतः।अर्णाः।सिंधवः।कुल्याः।वर्यः।उर्व्यः।इरावत्यः।
पार्वत्यः।स्रवंत्यः।ऊर्जस्वत्यः।पयस्वत्यः।तरस्वत्यः।सरस्वत्यः।हरस्वत्यः।

५

रोधस्वत्यः।भास्वत्यः।अजिराः।मातरः।नद्य इति सप्तत्रिंशन्नदीनामानि।१३।अ
त्यः।हयः।अर्वा।वाजी।सप्तिः।वह्निः।दधिक्राः।दधिक्रावा।एतग्वः।
एतशः।पैद्वः।दौर्गहः।औच्चैःश्रवसः।तार्क्ष्यः।आशुः।ब्रध्नः।अरुषः।मांश्चत्वः।
अव्यथयः।श्येनासः।सुपर्णाः।पतंगाः।नरः।ह्वार्याणां।हंसासः।अश्वा इति
षड्विंशतिरश्वनामानि।१४।हरी इंद्रस्य।रोहितोग्नेः।हरित आदित्यस्य।रा
सभावश्विनोः।अजाः पूष्णः।पृषत्यो मरुतां।अरुण्यो गाव उषसः।श्यावाः स
वितुः।विश्वरूपा बृहस्पतेः।नियुतो वायोरिति दशादिष्टोपयोजनानि।१५।भ्रा
जते।भ्राशते।भ्राश्यति।दीदयति।मंदते।भंदते।रोचते।ज्योतते।द्योतते।द्युम
द्योचति।

६

दित्येकादश ज्वलतिकर्माणः ॥१६॥ जमत् । कल्मलीकिनं । जंजणाभवत् । म
ल्मलाभवत् । अर्चिः । शोचिः । तपः । तेजः । हरः । हृणिः । शृंगाणीत्येकादश ज्व
लतो नामधेयानि नामधेयानि ॥१७॥ गोर्हेमांवरंत्व १ः खेद यु आनाव्यावा वि
भावरी वस्तोरद्विः श्लोको णों वनयेत्याहरी इंद्रस्युक्रानेनेअमदितिस्समदश
॥ इति निघंटे प्रथमोध्यायः समाप्तः ॥ ॥ॐ॥ अपः । अप्नः । दंसः । वेषः ।
वेपः । विष्टी । व्रतं । कर्वरं । करुणं । शक्म । क्रतुः । करणानि । करांसि । क
रिक्रत् । करंती । चक्रत् । कर्त्वं । कर्तोः । कर्तवै । कृत्वी । धीः । शची । शमी । शि
मी । शक्तिः । शिल्पमिति षड्विंशतिः कर्मनामानि ॥१॥ तुक् । तोकं । तनयः ।

८

तोक्म । तक्म । शेषः । अप्नः । गयः । जाः । अपत्यं । यहुः । सूनुः । नपात् । प्रजा । बी
जमिति पंचदशापत्यनामानि ॥२॥ मनुष्याः । नरः । धवाः । जंतवः । विशः ।
क्षितयः । कृष्टयः । चर्षणयः । नहुषः । हरयः । मर्याः । मर्त्याः । मर्ताः । व्राताः ।
तुर्वशाः । द्रुह्यवः । आयवः । यदवः । अनवः । पूरवः । जगतः । तस्थुषः । पंच
जनाः । विवस्वंतः । पृतना इति पंचविंशतिर्मनुष्यनामानि ॥३॥ आयती ।
च्यवाना । अभीशू । अप्नवाना । विनंगृसौ । गभस्ती । करस्नौ । बाहू । भुरि
जौ । क्षिपस्ती । शक्वरी । भरित्रे इति द्वादश बाहुनामानि ॥४॥ अग्रुवः ।
अण्व्यः । क्षिपः । शिराः । शर्याः । रशनाः । धीतयः । अथर्यः । विपः । कक्ष्याः ।
अवनयः । हरितः । स्वसारः । जामयः । सनाभयः । योक्त्राणि । योजनानि । धु

९

लि॰ इ
र

रः। शाखाः। अभीशवः। दीधितयः। गभस्तय इति द्वाविंशतिरंगुलिनामानि ॥५॥
वश्मि। उश्मसि। वेति। वेनति। वेसति। वांछति। वष्टि। वनोति। जुषते। हर्यति।
आचके। उशिक्। मन्यते। छंत्सत्। चाकनत्। चकमानः। कनति। कानिष
दित्यष्टादश कांतिकर्माणः ॥६॥ अंधः। वाजः। पयः। श्रवः। पृक्षः। पितुः। सु
तः। सिनं। अवः। क्षु। धासिः। इरा। इळा। इषं। ऊर्क्। रसः। स्वधा। अर्कः। क्ष
द्म। नेमः। ससं। नमः। आयुः। सूनृता। ब्रह्म। वर्चः। कीलालं। यश इत्यष्टाविं
शतिरन्ननामानि ॥७॥ आवयति। भर्वति। बभस्ति। वेति। वेवेष्टि। अविष्यन्।
बप्सति। भस्थः। बब्ध्वां। ह्वरतीति दशात्तिकर्माणः ॥८॥ ओजः। पाजः। शवः।
तवः। तरः। त्वक्षः। शर्द्धः। बाधः। नृम्णं। तविषी। शु[illegible] दक्षः। वीळु। च्यौ

त्नं। शूषं। सहः। यहः। वर्धः। वर्गः। वृजनं। वृक्। मज्मना। पौंस्यानि। धर्णसिः। द्र
विणं। स्यंद्रासः। शंबरमित्यष्टाविंशतिर्बलनामानि ॥९॥ मघं। रेक्णः। रिक्थं।
वेदः। वरिवः। श्वात्रं। रत्नं। रयिः। क्षत्रं। भगः। मीळ्हुं। गयः। द्युम्नं। इंद्रियं। वसु।
रायः। राधः। भोजनं। तना। नृम्णं। बंधुः। मेधा। यशः। ब्रह्म। द्रविणं। श्रवः।
वृत्रं। ऋतमित्यष्टाविंशतिर्धननामानि ॥१०॥ अघ्न्या। उस्रा। उस्रिया।
अही। मही। अदितिः। इळा। जगती। शक्करीति नव गोनामानि ॥११॥ रेळ
ते। भामते। हृणीयते। श्रीणाति। श्रेषति। दोधति। वनुष्यति। कंपते। भोज
त इति दश क्रुध्यतिकर्माणः ॥१२॥ हेळः। हरः। हृणिः। त्यजः। भामः। एहः।

इळते

निघंट
६

ह्वरः। तरुषी। हूर्णिः। मन्युः। व्यथिरित्येकादश। क्रोधनामानि॥१३॥ वर्त्तते। अ
यते। लोटते। लोडते। स्यंदते। कसति। सर्पति। स्यमति। स्रवति। स्रंसते। अ
वति। श्चोतति। ध्वंसति। वेनति। मार्ष्टि। भुरण्यति। श्रवति। कालयति। पे
ळयति। कुंटति। पिस्यति। विस्यति। मिस्यति। प्रवते। प्लवते। च्यवते। क
वते। गवते। नवते। क्षोदति। नक्षति। सक्षति। म्यक्षति। सचति। ऋच्छति।
तुरीयति। चतति। अतति। गाति। इयक्षति। सश्चति। सरति। रंहति। य
तते। भ्रमति। ध्रजति। रजति। लजति। क्षियति। धमति। मिनाति। ऋण्व
ति। ऋणोति। स्वरति। सिसर्ति। वेपिष्टि। योषिष्टि। रिणाति। रीयते। रेजति।
दध्यति। दभ्नोति। युध्यति। धन्वति। अरुषति। आर्यति। ईयते। तकति। ६

दीयति। ईषति। फणति। हनति। अर्द्दति। मर्द्दति। सस्रते। नसते। हर्यति। इयर्ति। ईर्त्ते।
ईंखते। ज्रयति। श्वात्रति। गाति। आगनीगंति। जंगंति। जिन्वति। जसति। गमति। भ्र
ति। ध्राति। ध्रयति। वहते। रथर्यति। जेहते। ष्वष्कति। स्कंपति। साति। वाति। या
ति। इषति। द्राति। द्रूळति। एजति। जमति। जवति। वंचति। अनिति। पवते। हं
ति। सेधति। अगन्। अजगन्। जिगाति। पतति। इन्वति। द्रमति। द्रवति। वेति।
हयंतात्। एति। जगाय्यात्। अयुयुथुरिति द्वाविंशशतं गतिकर्माणः॥१४॥ नु। म
क्षु। द्रवत्। ओषं। जीराः। जूर्णिः। शूर्ताः। शूघनासः। शीभं। तृषु। तूयं। तूर्णिः। अ
जिरं। भुरण्युः। शु। आशु। प्राशुः। तूतुजिः। तूतुजानः। तुज्यमानासः। अज्राः। सा
चीवित्। द्युगत्। ताजत्। तरणिः। वातरंहाः इति षड्विंशतिः क्षिप्रनामानि॥१५॥

घंट

नक्षित् । आसात् । अंबरं । तुर्वशे । अस्तमीके । आके । उपाके । अर्वाके । अंतमानां ।
अवमे । उपम इत्येकादशांतिकनामानि ॥१६॥ रणः । विवाक् । विखादः । नद
नुः । भरे । आक्रंदे । आहवे । आजौ । पृतनाज्यं । अभीके । समीके । ममसत्यं । ने
मधिता । संकाः । समितिः । समनं । मीळ्हे । पृतनाः । स्पृधः । मृधः । पृत्सु । स
मत्सु । समर्ये । समरणे । समोहे । समिथे । संख्ये । संगे । संयुगे । संगथे । सं
गमे । वृत्रतूर्ये । पृक्षे । आणौ । शूरसातौ । वाजसातौ । समनीके । खले । ख
जे । पौंस्ये । महाधने । वाजे । अज्म । सद्म । संयत् । संवत इति षट्चत्वारिंशत्सं
ग्रामनामानि ॥१७॥ इन्वति । नक्षति । आक्षाणः । आनट् । आष्ट । आपानः ।
अश्नोत् । नशत् । आनशे । अश्नुत इति दश व्याप्तिकर्माणः ॥१८॥ दभ्नो

ति । श्नथयति । ध्वरति । धूर्वति । वृणक्ति । वृश्चति । कृण्वति । कृंतति । श्वसिति । नभते ।
अर्दयति । स्तृणाति । स्नेहयति । यातयति । स्फुरति । स्फुलति । निवपतु । अवति
रति । वियातः । आतिरत् । तळित् । आखंडल । दृणाति । रम्णाति । शृणाति । श्र
थ्नाति । तृषेळ्हि । ताळ्हि । नितोशते । निबर्हयति । मिनाति । मिनोति । धमती
ति त्रयस्त्रिंशद्वधकर्माणः ॥१९॥ दिद्युत् । नेमिः । हेतिः । नमः । पविः । सृकः ।
वृकः । वधः । वज्रः । अर्कः । कुत्सः । कुलिशः । तुंजः । तिग्मः । मेनिः । स्वधितिः ।
सायकः । परशुरित्यष्टादश वज्रनामानि ॥२०॥ इरज्यति । पत्यते । क्षय
ति । राजतीति चत्वार ऐश्वर्यकर्माणः ॥२१॥ राष्ट्री । अर्यः । नियुत्वान् । इनः । इन
न इति चत्वारीश्वरनामानि ॥२२॥ अपस्तुष्वनुष्या अयत्य १ युवोवस्त्र्यधुआवय

घंट त्योजोमघमभ्यारेळते हेळो वर्तते तुनाळिङ्ग्णइन्वति दभ्नोति युदिरज्यति राश्चीहा द्वि॥
विंशतिः॥ इति निघंटे द्वितीयोध्यायः समाप्तः॥ ॥ॐ॥ उरु। तुवि। पुरु। भूरि। श
श्वत्। विश्वं। परीणसा। व्यानशिः। शतं। सहस्रं। सलिलं। कुविदिति द्वादश बहुना
मानि ॥१॥ ऋहन्। ह्रस्वः। निघृष्वः। मायुकः। प्रतिष्ठा। कृधु। वम्रकः। दभ्रं। अर्भकः।
क्षुल्लकः। अल्पमित्येकादश ह्रस्वनामानि ॥२॥ महत्। ब्रध्नः। ऋष्वः। बृहन्। उक्षि
तः। तवसः। तविषः। महिषः। अभ्वः। ऋभुक्षाः। उक्षा। विहायाः। यह्वः। ववक्षिथ। वि
वक्षसे। अम्भृणः। माहिनः। गभीरः। ककुहः। रभसः। ब्राधन्। विरप्शी। अद्भुतं।
बर्हिषः। बर्हिषदिति पंचविंशतिर्महन्नामानि ॥३॥ गयः। कृदरः। गर्तः। हर्म्यं। अस्तं।
पस्त्यं। दुरोणे। नीळं। दुर्याः। स्वसराणि। अमा। दमे। कृत्तिः। योनिः। सद्म। शर

वरूथं। छर्दिः। छदिः। छाया। शर्म। अज्मेति द्वाविंशतिर्गृहनामानि ॥४॥ इरज्यति।
विधेम। सपर्यति। नमस्यति। दुवस्यति। ऋध्नोति। ऋणद्धि। ऋच्छति। सपति। वि
वासतीति दश परिचरणकर्माणः ॥५॥ शिंबाता। शतरा। शातपंता। शिल्गुः।
स्यूमकं। शेवृधं। मयः। सुग्म्यं। सुदिनं। शूषं। शुनं। शग्मं। भेषजं। जलाषं। स्यो
नि नं। सुम्नं। शेवं। शिवं। शं। कमिति विंशतिः सुखनामानि ॥६॥ निर्णिक्। वव्रिः। वर्पः।
वपुः। अमतिः। अप्सः। प्सु। अप्नः। पिष्टं। पेशः। कृशनं। मरुत्। अर्जुनं। ताम्रं। अ
रुषं। शिल्पमिति षोडश रूपनामानि ॥७॥ अस्रेमा। अनेमा। अनेद्यः। अन
वद्यः। अनभिशस्त्यः। उक्थ्यः। सुनीथः। पाकः। वामः। वयुनमिति दश प्रश
स्यनामानि ॥८॥ केतुः। केतः। चेतः। चित्तं। क्रतुः। असुः। धीः। शची। माया। व

निघंट युनं। अभिख्येत्येकादश प्रज्ञानामानि ॥९॥ बट्। श्रत्। सत्रा। अद्धा। इत्था। ऋत
१ मिति षट् सत्यनामानि ॥१०॥ चिक्यत्। चाकनत्। अचष्टा। चष्टे। विचष्टे। वि
चर्षणिः। विश्वचर्षणिः। अवचाकशदित्यष्टौ पश्यतिकर्माणः ॥११॥ हिकं।
सुकं। स्कं। आहिकं। आकीं। नकिः। माकिः। नकीं। आकृतमिति नवोत्तरा
णि पदानि सर्वपदसमाम्नानाय ॥१२॥ इदमिव। इदं यथा। अग्निर्न ये।
चतुरश्चिद्ददमानात्। ब्राह्मणा व्रतचारिणः। वृक्षस्यनु ते पुरुहूत वयाः।
जार आ भगं। मेषो भूतो ३ भियन्नयः। तद्रूपः। तद्वर्णः। तद्वत्। तथेत्युपमाः॥
१३॥ अर्चति। गायति। रेभति। स्तोभति। गूर्दयति। गृणाति। जरते। ह्वय
नर्देति ते। पृच्छति। रिहति। धमति। कृपायति। कृपण्यति। पनस्यति। पनायते।

वल्गूयति। मंदते। भंदते। छंदति। छदयते। शशमानः। रंजयति। रजयति। शं
सति। स्तौति। यौति। रौति। नौति। भनति। पणायति। पणते। सपति। पपृक्षाः-
महयति। वाजयति। पूजयति। मन्यते। मंदति। रसति। स्वरति। वेनति। मं
द्यते। जल्पतीति चतुश्चत्वारिंशदर्चतिकर्माणः ॥१४॥ विप्रः। विग्रः। गृ
त्सः। धीरः। वेनः। वेधाः। कण्वः। ऋभुः। नवेदाः। कविः। मनीषी। मंधाता। [illegible]
~~अभीके। दभ्रं। अर्भकं। तिरः। सतः। त्वः। नेमः। ऋक्षाः। स्तृभिः। वम्रीभिः। उपजि~~
~~ह्विका। ऊर्दरं। कृदरं। रंभः। पिनाकं। मेना। ग्नाः। शेपः। वैतसः।~~ अया। एना। सि
~~षक्तु। सचते। भ्यसते~~ विधाता। विपः। मनश्चित्। विपश्चित्। विपन्यवः। आकेनि
पः। उशिजः। कीस्तासः। अद्धातयः। मतयः। मतुथाः। वाघत इति चतुर्विंशति

निघंट॰
१०

मेधाविनामानि॥१५॥रेभः।जरिता।कारुः।नदः।स्तामुः।कीरिः।गौः।सूरिः।नादः।छंदः।स्तुप्।रुद्रः।कृपण्युरिति त्रयोदश स्तोतृनामानि॥१६॥यज्ञः।वेनः।अध्वरः।मेधः।विदथः।नार्यः।सवनं।होत्रा।इष्टिः।देवताता।मखः।विष्णुः।इंदुः।प्रजापतिः।घर्म इति पंचदश यज्ञनामानि॥१७॥भरताः।कुरवः।वाघतः।वृक्तबर्हिषः।यतस्रुचः।मरुतः।सबाधः।देवयव इत्यष्टावृत्विङ्नामानि॥१८॥ईमहे।यामि।मन्महे।दद्धि।शग्धि।पूर्धि।मिमिड्ढि।मिमीहि।रिशिड्ढि।रिरीहि।पीपरत्।यंतारः।यंधि।इषुध्यति।मदेम।महि।मनामहे।मायत इति सप्तदश याच्ञाकर्माणः॥१९॥दाति।दाशति।दासति।राति।रासति।पृणक्षि।पृणाति।शिक्षति।तुंजति।मंहत इति दश दानकर्माणः॥२०॥परिष्टुभः।

20

रिष्टुभः।पवस्व।अभ्यर्ष।आशिष इति चत्वारोध्येषणाकर्माणः॥२१॥स्वपिति।सस्तीति द्वौ स्वपितिकर्माणौ॥२२॥कूपः।कातुः।कर्तः।वव्रः।काटः।खातः।अवतः।क्रिविः।सूदः।उत्सः।ऋश्यदात्।कारोतरात्।कुशयः।केवट इति चतुर्दश कूपनामानि॥२३॥तृपुः।तृप्वा।रिपुः।रिक्वा।रिहायाः।तायुः।तस्करः।वनर्गुः।ह्वरश्चित्।मुषीवान्।मलिम्लुचः।अघशंसः।वृक इति चतुर्दश स्तेननामानि॥२४॥निण्यं।सस्वः।सनुतः।हिरुक्।प्रतीच्यं।अपीच्यमिति षण्णिणीतांतर्हितनामधेयानि॥२५॥आके।पराके।पराचैः।आरे।परावत इति पंच दूरनामानि॥२६॥प्रत्नं।प्रदिवः।प्रवयाः।सनेमि।पूर्व्यं।अह्नायेति षट् पुराणनामानि॥२७॥नवं।नूत्नं।नूतनं।नव्यं।इदा।इदानीमिति षळेव नवनामानि॥२८

नक

21

निघंट
११

प्रपित्वे।अभीके।दभ्रं।अर्भकं।तिरः।सतः।त्वः।नेमः।ऋक्षाः।स्तृभिः।वम्रीभिः।उप
जिह्विका।उर्दरं।कृदरं।रंभः।पिनाकं।मेना।ग्नाः।शेपः।वैतसः।अया।एना।सिषक्तु।
सचते।भ्यसते।रेजते इति षड्विंशतिर्द्विशः।उत्तराणि नामानि।२९।स्वधे।पुरंधी।
धिषणे।रोदसी।क्षोणी।अंभसी।नभसी।रजसी।सदसी।सद्मनी।घृतवती।बहु
ले।गभीरे।गंभीरे।ओण्यौ।चम्वौ।पार्श्वौ।मही।उर्वी।पृथ्वी।अदिती।अह्नी।दू
रे अंते।अपारे।अपारे इति चतुर्विंशतिर्द्यावापृथिव्योर्नामधेयानि।नामधेया
नि।३०।उर्व १ हन्म्रुहद्वयद्रज्यति त्रिंशद्वा ता निर्णिगक्मे माकेतुर्वंदृचिक्यधिक
मिदभिवार्चति विप्रो रेभो यज्ञो भरताई महेदाति परिस्तवत्स्वपिति कूपस्तुपु
र्निण्यमाके प्रभ्रलं नवं प्रपित्वे स्वधे त्रिंशत्।। ।।इति निघंटे तृतीयोध्यायः समाप्तः

।।ॐ।।जहा।निधा।शितामा।मेहना।दमूनाः।मूषः।इषिरेण।कुरुतन।जठरे।तित
उ।शिप्रे।मध्या।मंदू।ईर्मांतासः।कायमानः।लोधं।शीरं।विद्रधे।दुपदे।तुग्वनि।
नंसंते।नसतः।आहनसः।अश्नसत्।इष्मिणः।वाहः।परितक्म्या।सुविते।दय
ते।नूचित्।नूच।दावने।अकूपारस्य।शिशीते।सुतुकः।सुप्रायणाः।अप्रायुवः
च्यवनः।रजः।हरः।जुहुरे।व्यंतः।क्षाणाः।वाश्री।विषुणः।जामिः।पिता।शायोः।
अदितिः।एरिरे।जस्करिः।जरते।मंदिने।गौः।गातुः।दंसयः।तूताव।चयसे।
वियुते।ऋधक्।अस्याः।अस्ये इति द्विषष्टिः पदानि।१।सस्निं।वाहिष्ठः।दूतः।
वावशानः।वार्यं।अंधः।असश्चंती।वन्युष्यो।तरुष्यति।भंदनाः।आहनः।नदः।
सोमो अक्षाः।श्वात्रं।ऊतिः।हासमाने।पद्भिः।ससं।द्विता।व्राः।वराहः।स्वसराणि।

निघंट
१२

शार्यः। अर्कः। पविः। वक्षः। धन्व। सिनं। इत्था। सचा। चित्। आ। द्युम्नं। पवित्रं। तोदः। स्वंचाः।
शिपिविष्टः। विष्णुः। आघृणिः। पृथुज्रयाः। अथर्युं। काणुका। अध्रिगुः। आंगूषः। आपा
न्तमन्युः। श्मशा। उर्वशी। वयुनं। वाजपस्त्यं। वाजगंध्यं। गध्यं। गाधिता। कौरयाणः।
तौरयाणः। अह्रयाणः। हरयाणः। आरितः। वृंदं। निष्षपी। तूर्णाशं। क्षुंपं। निचुंपु
णः। पदिं। पादुः। वृकः। जोषवाकं। कृत्तिः। श्वघ्नी। समस्य। कुटस्य। चर्षणिः। शंबः।
केपयः। तूतुमाकृषे। अंसत्रं। काकुदं। बीरिटं। अच्छ। परि। ईं। सीं। एनं।
एनां। सृणिरिति चतुरुत्तरमसीतिः पदानि। २। आशुशुक्षणिः। आशाभ्यर्धका
शिः। कुणारुः। अलातृणः। स्तलं। लूकं। कसयं। विस्रुहः। वीरुधः। नक्षद्दाभं। अ
स्कधोयुः। निश्रृंभाः। बृबदुक्थं। ऋदूदरः। ऋदूपे। पुलुकामः। असिन्वती। क

24

पना। भार्ऋजीकः। रुजानाः। जूर्णिः। ओमना। उपलप्रक्षिणी। उपसि। प्रकलवित्।
अभ्यर्धयज्वा। ईक्षे। क्षोणस्य। अस्मे। पाथः। सवीमनि। सप्रथाः। विदथानि। श्रा
यंतः। आशीः। अजीगः। अमूरः। शाशमानः। देवो देवाच्या कृपा। विजामातुः। ओ
मासः। सोमानं। अनवायं। किमीदिने। अमवान्। अमीवा। दुरितं। अघा। अमतिः।
श्रुष्टी। पुरंधिः। रुशत्। रिशादसः। सुदत्रः। सुविदत्रः। आनुषक्। तुर्वणिः।
गिर्वणसे। असूर्ते सूर्ते। अम्यक्। यादृश्मिन्। जारयायि। अग्रिया। चननः।
पचता। शुरुधः। अमिनः। जज्झतीः। अप्रतिष्कुतः। शाशदानः। सृप्रः। सु
शिप्रः। रिप्रे। रंसु। द्विबर्हाः। अक्रः। उराणः। स्तियानां। स्तिपाः। जबारु। ज
रूथं। कुलिशः। तुंजः। बर्हणा। ततनुष्टिं। इलीबिशः। कियेधाः। भृमिः। विष्पि

25

नघंट
९२

नि

बृकं नाशम्। अभिधेतना। अंहुरः। बतः। वाताप्यं। चाकन्। रथर्यति। असूर्त
तः। तुरीपं। रास्पिनः। ऋंजतिः। ऋजुनीती। प्रतद्वसू। हिनोत। चोष्कूयमाणः। चोष्कूयते।
सुमत्। दिविष्टिषु। दूतः। जिन्वति। अमत्रः। ऋचीषमः। अनर्शरातिं। अनर्वा। असा
मि। गल्दया। जल्हवः। बकुरः। अनवब्रवः। सदान्वे। शिरिंबिठः। पराशरः। क्रिविर्द
ती। करूळती। दनः। शरारुः। इदंयुः। कीकटेषु। बुबुदः। वृंदं। किः। उल्बं। ऋबीसं। वृ
सैतित्रयस्त्रिंशच्छतं पदानि॥३॥ जहा। सस्निं। माम्। शुस्मुः। स्राणि। स्त्रीणि॥ इति निघं
टे चतुर्थोध्यायः॥ ॥ॐ॥ ॐ अग्निः। जातवेदाः। वैश्वानरः इति त्रीणि पदा
नि॥१॥ द्रविणोदाः। इध्मः। तनूनपात्। नराशंसः। इळः। बर्हिः। द्वारः। उषा
सानक्ता। दैव्या होतारा। तिस्रो देवीः। त्वष्टा। वनस्पतिः। स्वाहाकृतयः इति
त्रयोदश पदानि॥२॥ अश्वः। शकुनिः। मंडूकाः। अक्षाः। ग्रावाणः। नराशंसः। र

नि

२५

थः। दुंदुभिः। इषुधिः। हस्तघ्नः। अभीशवः। धनुः। ज्या। इषुः। अश्वाजनी। उलूखलं।
वृषभः। द्रुघणः। पितुः। नद्यः। आपः। ओषधयः। रात्रिः। अरण्यानी। श्रद्धा। पृथिवी।
अप्वा। अग्नायी। उलूखलमुसले। हविर्धाने। द्यावापृथिवी। विपाट्छुतुद्री। आ
र्त्नी। शुनासीरौ। देवीजोष्ट्री। देवी ऊर्जाहुती इति षट्त्रिंशत्पदानि॥३॥ वायुः। वरुणः।
टे चतुर्थोध्यायः॥ ॥ॐ॥ ॐ अग्निः। जातवेदाः। वैश्वानरः इति त्रीणि पदा
नि॥१॥ द्रविणोदाः। इध्मः। तनूनपात्। नराशंसः। इळः। बर्हिः। द्वारः। उषा
सानक्ता। दैव्या होतारा। तिस्रो देवीः। त्वष्टा। वनस्पतिः। स्वाहाकृतयः इति
त्रयोदश पदानि॥२॥ अश्वः। शकुनिः। मंडूकाः। अक्षाः। ग्रावाणः। नराशंसः। र

गिरसः॥पितरः॥अथर्वाणः॥भृगवः॥आप्त्याः॥अदितिः॥सरमा॥सरस्वती॥वाक्॥अनु
मतिः॥राका॥सिनीवाली॥कुहूः॥यमी॥उर्वशी॥पृथिवी॥इंद्राणी॥गौरी॥गौः॥धेनुः॥अ
घ्न्या॥पथ्या॥स्वस्तिः॥उषाः॥इळा॥रोदसीतिषट्त्रिंशत्पदानि॥५॥अश्विनौ॥उषाः॥सू
र्या॥वृषाकपायी॥सरण्यूः॥त्वष्टा॥सविता॥भगः॥सूर्यः॥पूषा॥विष्णुः॥विश्वानरः॥व
रुणः॥केशी॥केशिनः॥वृषाकपिः॥यमः॥अज एकपात्॥पृथिवी॥समुद्रः॥अथर्वा॥मनुः॥
दध्यङ्॥आदित्याः॥सप्तऋषयः॥देवाः॥विश्वेदेवाः॥साध्याः॥वसवः॥वाजिनः॥दे
वपत्न्यो देवपत्न्य इत्येकत्रिंशत्पदानि॥६॥अग्निर्द्रविणोदा अश्वो वायुः श्येनो धि
नोषट्॥ ॥इति निघंटे पंचमोध्यायः समाप्तः॥शाके १७५८ पराभवना
संवत्सरे कार्तिकशु॥१२यां तद्दिने इदं पुस्तकं कुमठेकर इत्युपनामकं दादाजोशीलिखितं